

UPPSALA
UNIVERSITET

UPPSALA UNIVERSITET

Teologiska institutionen

Religionshistoria och religionsbeteendevetenskap C, 15 hp

HT 2018

Handledare: Jens Borgland

Betygsbestämmande lärare: Gabriella Beer

Sufism ur ett genusperspektiv

- En innehållsanalys av Muhiddin Ibn 'Arabis och Abu-Hamid Muhammad al-Ghazalis texter

Tilda Johansson Kiviaho

Tilda.Johanssonkiviaho.0611@student.uu.se

Abstract

There are many negative preconceptions about Islam and especially how Islam affects men and women. Women are often described to be subjugated by Islam. Sufism is Islamic mysticism and has been described as one way to give women the same opportunities as men. This thesis examines and compares how men and women are portrayed in texts written by two prominent Sufi mystics, Muhiddin Ibn 'Arabi and Abu-Hamid Muhammad al-Ghazali. To achieve this, I have analyzed one text of each author with a qualitative content analysis. Then I have compared the results to see if there are any differences or similarities in their way of describing men and women. The theory that has been used is Yvonne Hirdman's gender theory. The aim of the thesis is to come to a greater understanding of whether Ibn 'Arabi and al-Ghazali increase or decrease differences between men and women in their writings. Hirdman's gender theory says that by increasing differences between men and women it negatively affects gender equality. The aim is also to examine if they support the subjugation of women. The analysis shows that al-Ghazali's writings contribute to increase differences between men and women and he also supports the subjugation of women in his text. The majority of Ibn 'Arabi's writings does not describe men and women in a way that increases differences between men and women or subjugates women.

Keywords: gender, women, Islam, Sufism, Ibn 'Arabi, al-Ghazali, Hirdman

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte och frågeställning	2
1.2. Material	3
1.3. Teoretisk utgångspunkt	4
1.4. Metod	5
1.5. Tidigare forskning	6
1.6. Avgränsning	8
1.7. Disposition	8
2. Bakgrund	9
2.1 Sufism	9
2.2 Al-Ghazali och Ibn 'Arabi.....	9
3. Undersökning	12
3.1 Analys och diskussion av innehållet i “The Seal of the Unique Wisdom in the Word of Muhammed”	12
3.2 Analys och diskussion av innehållet i ”Advantages of Marriage”	15
3.3 Likheter och skillnader	19
4. Slutsatser	21
Litteraturförteckning	23

1. Inledning

Islam framställs ofta som en kvinnoförtryckande religion, i både media och läroböcker.¹ Det är en förenklad bild då islam tar sig i uttryck på olika sätt. Det finns många muslimska grupper, grenar inom islam och individer som lever efter sin tro i varierande former. Muslimer är inte en enhetlig grupp där alla har en gemensam syn på vad islam innebär.² Vidare kan olika tolkningar av Koranen och hadither påverka på vilket sätt islam formas och förstås. En förklaring till de tolkningar som sätter kvinnan i en underordnad position är att männen genom historien haft tolkningsföreträde gällande islams heliga skrifter.³ Det finns emellertid många som försöker förmedla en annan bild av islam, både genom nytolkningar men också genom att gå tillbaka till äldre tolkningar av Koranen och haditherna.⁴

Det finns många exempel inom islams olika förgreningar och tolkningar som visar på motsatsen av kvinnoförtryck. Sufismen är en mystisk dimension av islam där det går att finna exempel som kan ge en annan bild av kvinnors ställning än den bild som målas upp i media. Inom den tidiga sufismen finns många exempel på kvinnor som hade hög status. Vidare brukar sufismens syfte, en nära kontakt med Gud, och sättet att ta sig dit beskrivas på ett sätt där traditionella könsroller inte är relevanta.⁵

Sufiern och kvinnan Rabi'a al-Adawiyya är ett målande exempel för belysa båda dessa delar. Rabia var en betydelsefull person i början av sufismens framväxt då hon ändrade det som tidigare var utmärkande för sufismen, asketismen, till gudomlig närhet genom kärlek. Vidare finns en historia när Rabi'a tillrättavisar några män som menar att profeten Mohammed var man och detta var ett tecken på mäns överlägsenhet. Enligt Rabia skadade deras manliga ego vägen till Gud, de blev förblindade av kön, social makt och prestige.⁶ Detta visar att kön blir något sekundärt; både genom hennes uttalande som fokuserar på vad som är viktigt för att nå Gud, samt det faktum att hon förändrade vad som kom att bli utmärkande för sufismen. Hon begränsades inte trots att hon var kvinna.⁷

Muhiddin Ibn 'Arabi var en framstående tänkare inom sufismen som flera av dagens muslimska feministister väljer att vända sig till för att stärka sina rättigheter, då han enligt dem inte applicerade patriarkala normer på hans tolkningar av islam.⁸ Genom att jämföra hans tolkningar med en annan framstående sufi från ungefär samma tidsperiod, den något tidigare Abu-Hamid Muhammad al-Ghazali, blir det intressant att se hur kvinnor och män framställs deras skrifter och om det finns en gemensam syn på detta inom sufismen.

För mig som blivande ämneslärare är detta relevant eftersom eleverna i grundskolan ska ”utveckla kunskaper om hur olika religioner och livsåskådningar ser på frågor som rör kön,

---

¹ Larsson, *Att läsa koranen*, 87.

² Esposito, *Islam*, 7, 10.

³ Wadud, *Qur'an and Woman*, 21.

⁴ Esposito, *Islam*, 9.

⁵ Dovel, "Gender and Sexuality in Medieval Islamic Mysticism: A Comparative Study of Ibn 'Arabi and Al-Ghazali", 49.

⁶ Shaikh, "In Search of al-Insān", 281.

⁷ Dovel, "Gender and Sexuality in Medieval Islamic Mysticism: A Comparative Study of Ibn 'Arabi and Al-Ghazali", 51.

⁸ Ibid, 286.

jämställdhet, sexualitet och relationer”.⁹ Vidare ska de också lära sig om olika tolkningar inom samma religion, i det här fallet islam, vilket sufismen är ett exempel på. På grund av att en del läroböcker tenderar att ge en ensidig bild av islam blir detta desto mer relevant i min framtida yrkesroll. Enligt Kjell Härenstam, universitetslektor i religionsvetenskap, framställs islam i läroböcker generellt som den mest patriarkala och kvinnoförtryckande religionen. Detta är dock mest framträdande i äldre läroböcker.¹⁰ En annan undersökning som jämfört läroböcker som publicerats mellan åren 1970 och 2012 visar att ingen större förändring skett i innehållet som rör islam. Läroböckerna som undersöktes var fortfarande väldigt generaliserande och onyanserade.¹¹

Det är möjligt att ännu nyare läroböcker ger en mer nyanserad bild av islam samt att skolor använder dessa, eller att lärarna använder eget material. Utifrån min egen erfarenhet av verksamhetsförlagd utbildning upptäckte jag att lärarna använde läroböcker i religion som publicerats över 10 år sedan. Jag anser därför att det finns ett behov att ge utrymme för undervisning som visar mångfalden av förhållningssätt och tolkningar som finns inom islam.

1.1 Syfte och frågeställning

Genom att undersöka två muslimska tänkares texter utifrån samma frågor kan variationen inom islam belysas. Dessa frågor kretsar kring hur män och kvinnor framställs. Syftet är därmed att skapa större förståelse för att det inte finns bestämda könsroller utifrån religionen som vissa beskrivningar av islam kan ge känslan av, vilket nämndes i inledningen. Vidare har undersökningen även ett didaktiskt syfte genom att frågeställningen är relevant att diskutera i klassrummet, samt att resultatet av undersökningen kan ge inspiration i hur en lektion kan utformas utifrån temat genus eller för att visa mångfalden av tolkningar inom islam.

I och med det manliga tolkningsföreträdet som dominerat genom historien blir det intressant att undersöka hur mäns tolkningar av Koranen inom den sufiska grenen, som flera kvinnor valt att vända sig till för att stärka sina rättigheter, beskriver könsroller. Detta utifrån Yvonne Hirdmans genusteori. Hon föredrar begreppet genus över könsroller och menar att genus *görs*, det är inget som *är*. Beroende på hur genus framställs kan det antingen förstärka olikheter mellan män och kvinnor eller föra dem närmare varandra.¹²

Frågeställningar:

- På vilket sätt beskrivs mannen respektive kvinnan utifrån ett genusperspektiv i ett urval av Ibn 'Arabis och al-Ghazalis texter?
- Vilka likheter och skillnader finns i deras beskrivningar gällande detta?
- Hur förhåller sig deras beskrivningar av kvinnan och mannen till Hirdmans genussystem och genuskontrakt?

---

⁹ "Kursplan - Religionskunskap (Grundskolan) - Skolverket".

¹⁰ Härenstam, *Skolboks-islam*, 272.

¹¹ Ringkvist & Tholin, *Islam i läroböcker*, 35.

¹² Hirdman, *Genus - om det stabila föränderliga former*, 72, 96.

1.2 Material

Ibn 'Arabi och al-Ghazali har lämnat bakom sig stora mängder material varav mycket av det finns översatt till engelska.¹³ De skrev båda på arabiska, men al-Ghazali skrev även en del av sina verk på persiska. Både Ibn 'Arabis och al-Ghazalis texter kommer att analyseras utifrån engelska översättningar. De texter som valts ut för analysen är Ibn 'Arabis ”The Seal of the Unique Wisdom in the Word of Muhammed” från boken *The Bezels of Wisdom* samt al-Ghazalis text ”Advantages of Marriage” ur boken *Book on the Etiquette of Marriage* som är en del av hans stora verk *The Revival of the Religious Sciences*.

Att analysera översättningar kan vara problematiskt, en översättning är alltid en tolkning av originalet. Det är därför viktigt att redovisa vem som har översatt de texter som ska analyseras. Binyamin Abrahamov har översatt *The Bezels of Wisdom* från arabiska till engelska och det är hans översättning som kommer att användas i undersökningen. Abrahamov beskriver *The Bezels of Wisdom* som ett av de viktigaste verken som finns skrivet inom islamisk mystik. Vidare anser Abrahamov att *The Bezels of Wisdom* är den bästa sammanfattningen av Ibn 'Arabis tankar. Boken består av 27 kapitel som alla är tillägnade olika profeter.¹⁴ Det är kapitlet tillägnat profeten Muhammed som kommer att analyseras i den här undersökningen. Kapitlet är 11 sidor långt och handlar om kvinnans och mannens skapelse och relationen mellan dem. Sista delen handlar om bönen vilket inte kommer att analyseras då Ibn 'Arabi inte diskuterar kvinnor eller män i den delen. Ibn 'Arabis texter kan ibland vara svåra att förstå, hans formuleringar kan tolkas på olika sätt och han uttrycker sig emellanåt på ett diffust sätt. Vidare upprepar Ibn 'Arabi vissa saker i sina texter, men med vissa förändringar som ibland är motsägelsefulla mot vad han tidigare skrivit. I översättningen av Abrahamov finns noter med förklaringar till texterna skrivna av översättaren som jag ibland tagit hjälp av för att förstå vad Ibn 'Arabi menar. Då jag inte är bekant med Ibn 'Arabi sedan innan har jag skapat en bakgrundsförståelse för några av hans centrala tankegångar genom att läsa i Saadiya Shakihs bok *Sufi Narratives of Intimacy*. I bakgrundskapitlet finns att läsa om de tankegångar som är relevanta för att förstå undersökningen av Ibn 'Arabis text.

Madelain Farah har översatt *Book on the Etiquette of Marriage* till engelska. Det är hennes översättning som kommer att användas i analysen av al-Ghazalis text. Ur *Book on the Etiquette of Marriage* har sedan ett kapitel valts ut kallat ”Advantages of Marriage”, som är mest likt Ibn 'Arabis text innehållsmässigt. Det är 18 sidor långt och handlar om hur ett äktenskap ska se ut och hur det kan vara ett hjälpmedel för att leva ett sufiskt liv. Utifrån detta beskrivs relationen mellan män och kvinnor, samt ett stycke som handlar om människans skapelse. Även *The Revival of the Religious Sciences* beskrivs som ett av de viktigaste verken inom islamisk mystik.¹⁵

Anledningen till att dessa två texter har valts ut för analysen är att de innehåller likartade teman och behandlar frågor kring manligt och kvinnligt. Båda texterna handlar om människans skapelse, hur utveckling ska ske på det religiösa planet och hur kärlek är ett redskap för detta, om samlagets funktioner och hur dessa kan nyttjas för religiös utveckling, samt att de båda väljer att diskutera samma hadith. Det finns skillnader i hur Ibn 'Arabi och al-Ghazali uttrycker sig samt hur texterna är utformade, men då syftet är att undersöka hur de beskriver kvinnor och

---

¹³ Hirtenstein, *Unlimited Mercifier*, 5.

¹⁴ Abrahamov, *Ibn Al-'Arabi's Fuṣuṣ Al-Ḥikam*, 2.

¹⁵ Aoyagi, *Al-Ghazālī and Marriage from the Viewpoint of Sufism*, 125.

män är det inte ett hinder för att svara på frågeställningen. Det väsentliga är att texterna beskriver kvinnor och män.

Att dessa texter ingår i de verk som anses vara bland Ibn ' Arabis och al-Ghazalis viktigaste har också varit en bidragande faktor i mitt val av material. Även den språkliga tillgängligheten har vägt in i valet av texter. Min analys rör således endast en liten del av deras material, hade jag haft mer tid att tillgå samt behärskat det arabiska språket hade denna undersökning kunnat resultera i en större och mer djupgående jämförelse av Ibn ' Arabi och al-Ghazali.

1.3 Teoretisk utgångspunkt

Hirdmans genusteori

Den här uppsatsen har Yvonne Hirdmans genusteori som utgångspunkt. Hirdman skiljer på begreppen kön och genus, det förstnämnda är det biologiska könet medan genus formas och skapas. Genus kan därför användas som ett medel för att synliggöra hur detta formande och skapande sker. Vidare ryms också maktrelationerna mellan män och kvinnor i begreppets innebörd.¹⁶ Enligt Hirdman har det innan genusbegreppet inte funnits ett likvärdigt alternativ som kunnat förklara underordningen av kvinnor samt fostrandet och formandet av kvinnor och män.¹⁷ Genus blir därför ett nödvändigt begrepp i en undersökning som denna; ”Vi behöver ett ord för att med vetenskaplig lidelse kunna diskutera hur könen görs, hur deras relationer ser ut, vad den relationen spelar för roll och hur vi ska kunna göra oss lite friare gentemot dessa gamla tankefigurer, Man och Kvinna”.¹⁸ Kortfattat förklarar Hirdman skapandet av genus som skapandet av olikheter mellan man och kvinna.¹⁹

Genussystem och genuskontrakt

Hirdmans genusteori bygger på två begrepp: genusystem och genuskontrakt. Genussystemet synliggör könsstrukturer och bygger på två principer:

1. Isärhållandet av manligt och kvinnligt, män och kvinnor bör ses som varandras motsatser. Isärhållandets ”lag” påverkar sysslor, egenskaper och platser där män och kvinnor tilldelas olika delar av dessa. Det har således inverkan både på de fysiska och psykiska aspekterna av livet. Män och kvinnor orienterar sig i världen efter denna uppdelning som leder till en segregation mellan dem.
2. Hierarkin där mannen är överordnad och normen. Mannen är idealtypen och skaparen av det ”normala”. Hirdman menar att mannen ses som människan och därmed normen, och att det är utgångspunkten som kvinnan jämförs med. Vidare hävdar hon att den manliga överordningen utmärker sig genom att det som män gör anses vara bättre och mer värdefullt.

---

¹⁶ Hirdman, *Genus - om det stabilas föränderliga former*, 11, 16.

¹⁷ Ibid, 12.

¹⁸ Ibid, 16.

¹⁹ Ibid, 96.

I och med att det manliga anses som norm och tydligt avgränsas från det kvinnliga genererar det i ett maktskapande. Normen förstärks genom isärhållning. Om män och kvinnor istället verkar på samma platser tillsammans försvagas isärhållandet och den manliga normen försvagas därmed också.²⁰

Både män och kvinnor är en del av denna process som utgår från det så kallade ”genuskontraktet”. Genuskontraktet symboliserar förväntningar på hur män och kvinnor ska agera och vara, vad som är manligt och vad som är kvinnligt. Hirdman är noggrann med att poängtera att ordvalet kontrakt inte ska ses som ett ömsesidigt beslut där både män och kvinnor är med och skapar villkoren, utan hon menar att: ”[...] vad begreppet vill ringa in är det strukturella tvång som båda kön tyngs under”.²¹ Syftet med genuskontraktet är att skapa fasta punkter som gör det möjligt att teoretisera utifrån. Följaktligen är det genuskontraktet som innehåller föreställningarna kring hur män och kvinnor ska vara och genussystemet är den process som genom kontraktet förstärker könsens segregering och hierarkisering.²² Genom att synliggöra detta system blir det möjligt att analysera.

Det patriarkala är inte norm överallt, det finns också samhällen som är matriarkala. Hirdman ger i sin bok *Genus – det stabila föränderliga former* exempel på när patriarkalismen påverkat formländet av genus genom historiens gång, främst utifrån västerländska perspektiv. I andra delen av boken konkretiserar hon sin teori med exempel från Sverige från 1800-tal till 2000-tal.²³ Trots att Ibn 'Arabi och al-Ghazali kontexter inte lyfts i hennes bok, beskrivs kontexterna där de båda verkar i som patriarkala av andra forskare. Saadiya Shaikh har bedrivit forskning om Ibn 'Arabi och menar att perioden och omgivningen som Ibn 'Arabi befann sig i var patriarkal.²⁴ Emily Dovel har forskat om både Ibn 'Arabi och al-Ghazali och menar att även kontexten al-Ghazali var verksam i var starkt patriarkal.²⁵ Jag anser därför att Hirdmans teori även är applicerbar hos Ibn 'Arabi och al-Ghazali då deras kontexter präglats av patriarkalismen, precis som i de exempel Hirdman belyser i sin bok. Således kommer Hirdmans teori och begrepp, isärhållning och hierarki, att vara mina redskap för att undersöka vilka könsstrukturer som närvarar samt hur kvinnan och mannen framställs i Ibn 'Arabis och al-Ghazalis texter.

1.4 Metod

Metoden som kommer att tillämpas på denna undersökning är en kvalitativ innehållsanalys. Detta utifrån Chad Nelson och Robert H. Woods beskrivning av metoden i antologin *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*. Metoden kan användas för att analysera och undersöka vad som är karaktäristiskt i en viss text. Vidare kan innehållsanalys

---

²⁰ Hirdman, *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*, 118.

²¹ Hirdman, *Genus - om det stabila föränderliga former*, 84.

²² Hirdman, *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*, 120-121.

²³ Hirdman, *Genus - om det stabila föränderliga former*, 7, 67-68, 71.

²⁴ Shaikh, "In Search of al-Insān", 286.

²⁵ Dovel, "Gender and Sexuality in Medieval Islamic Mysticism: A Comparative Study of Ibn 'Arabi and Al-Ghazali", 52.

vara ett verktyg för att se om det finns underliggande värderingar och uppfattningar som inte framgår vid första anblick.²⁶ Det är således en lämplig metod för att genom ett genusperspektiv identifiera hur män och kvinnor framställs i de texter jag valt ut. Nelson och Woods ger exempel på en likartad studie där syftet var att undersöka hur kvinnor uppfattades inom olika världsreligioner med hjälp av innehållsanalys. De lyfter även fram andra exempel då frågor som rör kön och religion analyserats med samma metod.²⁷

Svagheten med att använda kvalitativ innehållsanalys som metod är att resultaten kan vara svåra att dra generella slutsatser från då de i vissa fall baseras på lite material. Vidare skapas slutsatserna alltid ur läsarens perspektiv och det teoretiska ramverket. Detta går dock inte att undvika enligt Nelson och Woods då texter ofta rymmer fler än en tolkning.²⁸ På grund av detta är det viktigt att ha ett tydligt teoretiskt ramverk när analysen genomförs. Texterna analyseras därmed utifrån Hirdmans genusteori och begrepp, isärhållning och hierarki, för att synliggöra hur män och kvinnor framställs i det utvalda materialet. Det blir sedan möjligt att jämföra likheter och skillnader mellan Ibn 'Arabi och al-Ghazali gällande deras framställningar av kvinnor och män.

Det material jag valt att undersöka kommer att analyseras med hjälp av två kategorier:

Isärhållning: denna kategori bidrar med att synliggöra de delar av texterna där kvinnor och män separeras och får olika roller. Denna kategori avser att synliggöra isärhållning både psykiskt och fysiskt, det vill säga både gällande egenskaper som tillskrivs antingen män eller kvinnor, eller att män och kvinnor separeras gällande sysslor, aktiviteter, platser.

Hierarki: denna kategori bidrar med att synliggöra de delar av texterna som skildrar den manliga normen och kvinnans underordning. Den manliga normen tar sig i uttryck genom att mannen ses som skaparen av det ”normala” och överordningen genom att män och det män gör anses vara mer värdefullt och viktigt.

1.5 Tidigare forskning

Saadiya Shaikhs *Sufi Narratives of Intimacy* hanterar frågor som rör genus och tolkningar av Koranen.²⁹ Detta bidrar hon också med i boken *Muslima Theology* som är en antologi som innehåller muslimska kvinnors åsikter kring frågor relaterade till jämställdhet inom islam. Shaikh belyser historiska omständigheter och kontexter som format tolkningar av islamisk lag. Enligt henne har patriarkalismen påverkat utformningen av mycket inom det islamska tänkandet. Hon menar därför att frågor som rör människans natur och skillnader mellan kön inom den traditionella islamska lagtolkningen, *fiqh*, bör ifrågasättas. Vidare ställer hon sig frågande till hur människan blir könad, och vänder sig därför till Ibn 'Arabi och sufismen för att söka svar på detta.³⁰

---

²⁶ Nelson och Woods, "Content analysis", 109.

²⁷ Ibid, 113.

²⁸ Ibid, 112.

²⁹ Shaikh, *Sufi Narratives of Intimacy*, 7–8.

³⁰ Shaikh, "In Search of al-Insān", 274, 276.

Carl-Johan Stenberg har i en C-uppsats från Uppsala Universitet undersökt hur sufismen kan vara ett verktyg för feministiska omtolkningar av Koranen. Han utgår inte endast från sufismen i allmänhet utan tar även specifikt fasta på Ibn 'Arabis tankegångar och applicerar dem på frågor som rör den feministiska islamska religionsforskningen. I slutsatsen framkommer det att sufismen och Ibn 'Arabi har mycket att bidra med för feministiska omtolkningar av Koranen. Stenberg menar att sufismen kan vara ett hjälpmedel för att förändra de traditionella tankarna kring hur mannen och kvinnan ska vara utifrån islamisk laguttolkning. Stenberg förklarar bland annat sufismens strävan efter ett utplånande av "självet" som en aspekt som kan bidra till att bryta traditionella könsroller. Detta utplånande av självet resulterar i att könet inte blir relevant för det spirituella förverkligandet. Vidare menar Stenberg att Ibn 'Arabis tänkande förstärker detta då han tänker bortom det fysiska kropparna och att det spirituella förverkligandet därför inte begränsas av att vara man eller kvinna. Stenberg menar därför att kön blir irrelevant både enligt Ibn 'Arabis tankevärld och att detta också är utmärkande för sufismen.³¹

Liknande forskning kring al-Ghazali är svårare hitta. Det finns likt den här uppsatsen en tidigare komparativ undersökning där Ibn 'Arabi och al-Ghazalis jämförs utifrån frågor som rör genus. Undersökningen är genomförd av Emily Dovel vid ett universitet i Portland. Dovel lägger stor vikt på kontexten Ibn 'Arabi och al-Ghazali verkat i och hur det påverkat och format deras åsikter om män och kvinnor. Hon menar att al-Ghazali inte var benägen att ifrågasätta rådande könsnormer och traditionell ortodoxi på grund av de politiska omständigheter han omgavs av. Vidare anser Dovel att Ibn 'Arabis nära kontakt med sufiska kvinnor har påverkat hans tankegångar till ett mer inkluderande förhållningssätt gällande kvinnor, trots att han också befunnit sig i patriarkala omgivningar.³²

Kaouru Aoyagi har analyserat al-Ghazalis *Book on the Manners of Marriage* och jämfört hans åsikter med en annan sufi, Abu Talib al-Makki som enligt Aoyagi inspirerat al-Ghazalis i flera av hans arbeten. Aoyagi fokuserar på al-Ghazalis åsikter kring äktenskap och på vilket sätt han anser att äktenskapet kan vara ett hjälpmedel för att leva ett bättre sufiskt liv. Hans fokus är därmed främst hur själva äktenskapet är ett verktyg för spirituell utveckling, inte hur kvinnor och män beskrivs i *Book on the Manners of Marriage*.³³

Sammanfattningsvis visar forskningen kring genus, sufism och Ibn 'Arabi att dessa kan stärka kvinnors rättigheter i olika frågor. Gemensamt för de två första undersökningarna är att de endast vänder sig till Ibn 'Arabi, därför är det intressant att jämföra med en annan sufi, al-Ghazali. Den tredje undersökningen jag lyfter fram lägger mer fokus på kontextens påverkan på deras genusskapande än på vilket sätt genus framträder i deras skrifter. Den sista undersökningen gör också en jämförelse av al-Ghazali och en annan sufi, men fokuset är inte på frågor som rör genus.

---

³¹ Stenberg, Carl-Johan, *Religiös feminism och sufism*, 34.

³² Dovel, Emily, *Gender and Sexuality in Medieval Islamic Mysticism: A Comparative Study of Ibn 'Arabi and al-Ghazali*, 49.

³³ Aoyagi, *Al-Ghazālī and Marriage from the Viewpoint of Sufism*, 124.

1.6 Avgränsning

I denna uppsats kommer jag endast att fokusera på frågor som rör genus i de utvalda texterna, trots att det kan finnas andra delar av deras material som kan vara relevant för min frågeställning. För att det ska vara möjligt att genomföra undersökningen inom ramen av en C-uppsats måste en avgränsning göras i materialets omfattning. Vidare hade andra typer av frågor också kunnat uppnå det didaktiska syftet med att visa variationen av tolkningar och bruk inom islam, men det här var ett alternativ som är relevant utifrån skolans läroplan i religion.

1.7 Disposition

Innan undersökningen finns ett bakgrundsavsnitt där en kort förklaring ges om sufismens början samt vad som är utmärkande för sufismen. Därefter finns ett avsnitt om Ibn 'Arabi och al-Ghazali som handlar om deras liv och förklarar några av deras centrala tankegångar.

Efter bakgrundsavsnittet kommer undersökningen där analysen är integrerad med en sammanfattning av texterna med fokus på de delar där män och kvinnor nämns. Först analyseras Ibn 'Arabis text med hjälp av kategorierna hierarki och isärhållning, därefter analyseras al-Ghazali på samma sätt. När texterna har analyserats var för sig kommer ett avsnitt där resultaten jämförs med varandra för att undersöka om det finns eventuella likheter eller skillnader i deras beskrivningar av kvinnor och män.

Slutligen presenteras slutsatserna som framkommit från undersökningen. Utöver resultatet som rör frågeställningarna diskuteras också på vilket sätt resultaten är relevanta ur en didaktisk synvinkel.

2. Bakgrund

2.1 Sufism

Sufism är islamisk mystik. Sufis strävar efter nå insikt om verkligheten och genom detta komma närmare Gud. Den inre visheten blir starkare om människan lyckas släppa taget från de materiella aspekterna av världen. Genom att frigöra sig från detta kan det slutgiltiga målet nås där "slöjan av ignorans" försvinner och den sanna gudomliga verkligheten framträder.³⁴ Sufismens början går att spåra till profeten Muhammed som i Koranen beskrivs som *ummi*, analfabet. Att han trots detta tog emot uppenbarelsen visar enligt sufismen hur detta var en upplevelse direkt från Gud utan rationell eller intellektuell inverkan. Profeten Muhammed var som ett blankt papper och var därför mottaglig att ta emot Guds ord.³⁵

Centralt för sufismen är *nafs* (själen), *qalb* (hjärtat) och *ruh* (anden), relationen mellan dem påverkar människans personlighet. *Nafs* är dynamiskt och avgör människans spirituella stadie. *Nafs al-ammara* innebär att *nafs* är i ett tillstånd som karaktäriseras av egoism och som leder till att rikedomar och andra världsliga saker anses eftersträvansvärt. Det är anledningen till att en distans skapas mellan människa och Gud. *Nafs* måste därför tyglas för att möjliggöra spirituella framsteg. *Ruh* är förbindelsen med Gud som symboliserar gudomliga kvalitéer inom människan. Människan ska således försöka utveckla *ruh* och tygla *nafs*. Dessa i sin tur påverkar *qalb*, som ska förstås som ett spirituellt hjärta, inte själva organet. *Qalb* består av vishet och kan bli förblindat av världslika behov. Detta motverkas genom hängivelse till Gud, att inte bete sig på fel sätt, göra gott och genom spirituella övningar.³⁶

Sufismen kan ta sig i uttryck på många olika sätt och vad som anses rätt eller fel skiljer sig mycket mellan olika riktningar. Gemensamt för dessa är strävan efter den enda Gudens verklighet och kärlek genom underkastelse och utplånandet av självet.³⁷ Ibn 'Arabi förklarar Guds verklighet genom att de saker vi kan se och ta på tänker människan är verkligheten, medan Gud som är källan till alla dessa saker endast går att föreställa sig i sinnet bortom det världsliga, men det är egentligen Gud som är den "ultimata verkligheten".³⁸

2.2 Al-Ghazali och Ibn 'Arabi

Abu-Hamid Muhammad al-Ghazali sägs vara född år 1058 i Tusi, en region i nordöstra Persien, nuvarande Iran. Al-Ghazali var politisk aktiv under många år och involverad i Seldjukernas regim. Utöver det arbetade al-Ghazali som professor på ett universitet i Bagdad.³⁹ Trots att han var framgångsrik inom sitt yrke som valde han att lämna sitt arbete för att istället ägna sig åt sufismen. Det finns olika förklaringar till varför han tog beslutet att lämna Bagdad och sitt yrke. Vanligaste förklaringen är att han genomgick en spirituell kris och mådde dåligt vilket

---

³⁴ Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, 4. Boken *Mystical Dimensions of Islam* publicerades 1975, sedan dess har ny forskning tillkommit på islams tidiga historia som problematiserar tidigare forskning på ämnet. Det finns därmed också andra beskrivningar om sufismens historia.

³⁵ Ibid, 26-27.

³⁶ Shaikh, "In Search of al-Insān", 277-79.

³⁷ Garden, *The First Islamic Reviver*, 38.

³⁸ Hirtenstein, *Unlimited Mercifier*, 19.

³⁹ Garden, *The First Islamic Reviver*, 18-19.

ledde till att han ville lämna allt, sitt arbete och liv han byggt upp för att helhjärtat ägna sig åt sufismen. Andra menar att han inte mådde dåligt utan han endast ville utvecklas inom den sufiska spiritualiteten och att han därför valde att spendera sin tid åt sufismen istället för sitt yrke. Åsikterna skiljer sig därmed åt om hans motivation att lämna sitt tidigare liv bakom sig, men alla är överens om att det på ett eller annat sätt kretsade kring att han vill hänge sig åt sufismen.⁴⁰ Under 10 års tid vandrade han och reste runt i Jerusalem, Mecka och Medina. Det var under dessa år som al-Ghazali skrev *Revival of the Knowledge of the Religious Sciences*, hans största verk.⁴¹

Muhiddin Ibn 'Arabi, även kallad *Shaykh al-Akbar* (den största mästaren/läraren), levde något senare än al-Ghazali. Han föddes i Andalusien år 1165 som under den tiden var under ett muslimskt styre.⁴² Ibn 'Arabi reste runt i Andalusien och mötte andra tänkare han inspirerades av och studerade hos. Många av dem som han träffade och blev utbildad av var kvinnor. Hans resande fortsatte till Mecka, likaså hans kontakt med kvinnliga lärarinnor, trots att kvinnor under den här tiden och kontexten sällan var lärare för män. I många av Ibn 'Arabis texter finns exempel då han beskrivit och berömt kvinnors spirituella kvalitéer vilket visar hur han inte lät sig påverkas av de rådande sociala normerna han omgavs av.⁴³ Det var i Mecka som Ibn 'Arabis stora litterära skapande började. Han skapade över 350 verk fram tills hans död år 1240 i Damaskus.⁴⁴

Anledningen till Ibn 'Arabis skrivande var att han ville bidra till människors inre transformation så att de skulle kunna enas med Gud. För att kunna enas med Gud behöver människan bli den ”kompletta människan”, *al-insan al kamil*, något som uppnås genom att förkroppsliga gudomliga kvalitéer. Dessa kategoriseras i två kategorier: *jamal* och *jalal*. *Jamal* symboliserar egenskaper som rör Guds närhet, passivitet och receptivitet (kärlek och medkänsla) och *jalal* är uttryck för de egenskaper som rör Guds överlägsenhet och aktivitet (suveränitet och ilska).⁴⁵ Gud har en balans av både *jamal* och *jalal*, men hos människan är de i obalans. Aktivitet kopplas ihop med ”maskulinitet” och passivitet med ”feminitet”. Dock betyder detta inte att de två kvalitéerna är begränsade till antingen mannen eller kvinnan, utan båda dessa kan finnas hos alla människor och målet är en perfekt balans utav dem. De här kvalitéerna inom människan kan således ses som att människan innehar en del av Gud inom sig. Genom att finna balansen mellan dessa och uppnå samma perfekta balans som Gud innefattar kan ett enande med Gud ske.⁴⁶

Al-Ghazali och Ibn 'Arabis sätt att skriva och tänka angående vägen till det spirituella förverkligandet skiljer sig från varandra. Al-Ghazali beskrivs som traditionell och han lägger stor vikt vid sharia och dess plikter. Hans texter är således ofta en förlängning av dessa plikter.⁴⁷ Ibn 'Arabi är mer metaforiskt och utsvävande i sina texter och hans tolkningar av Koranen. Abrahamov skriver att Ibn 'Arabis texter därför emellanåt är svårlästa då hans texter inte alltid

---

⁴⁰ Garden, *The First Islamic Reviver*, 31, 32.

⁴¹ Marmura, *The history of western philosophy of religion*, 85-87.

⁴² Ibid, 5, 10.

⁴³ Shaikh, *Sufi Narratives of Intimacy*, 96–100.

⁴⁴ Hirtenstein, *Unlimited Mercifier*, 5.

⁴⁵ Shaikh, *Sufi Narratives of Intimacy*, 76.

⁴⁶ Shaikh, "In Search of al-Insān", 296, 299.

⁴⁷ Dovel, "Gender and Sexuality in Medieval Islamic Mysticism: A Comparative Study of Ibn 'Arabi and Al-Ghazali", 58.

explicit förklarar vad han menar, vilket förstärks av Cyrille Chodkiewicz och Denus Gril som också översatt Ibn 'Arabis texter till engelska.⁴⁸

Både Ibn 'Arabi och al-Ghazali nämner samma hadith i texterna som ska analyseras i den här uppsatsen. För att skapa en bakgrundsförståelse kring detta för läsaren ges här en kort förklaring till den, samt vad en hadith är. En hadith innehåller berättelser om profeten Muhammeds liv, hans åsikter och vad han gjorde. På grund av att han levde som Gud önskade är haditherna därför ett viktigt komplement till Koranen för många muslimer. De som önskar vägledning i en viss fråga men inte finner svaret i Koranen kan därför vända sig till dessa.⁴⁹ Enligt hadithen som Ibn 'Arabi och al-Ghazali skriver om sade profeten Muhammed: "Three things of this world of yours have been made lovable to me: women, perfume – while the coolness of my eye was placed in ritual prayer". Shaikh förklarar hadithen med att detta visar hur kärleken profeten kände för kvinnor var ur gudomlig härkomst, inte en personlig lust från hans egna sida.⁵⁰

---

⁴⁸ Ibn al-'Arabī, *Ibn Al-'Arabi's Fuṣuṣ Al-Ḥikam*, 2., Ibn al-'Arabi, *The Meccan Revelations*, 1.

⁴⁹ Hedin, *Islam enligt haditerna*, 10, 37.

⁵⁰ Shaikh, *Sufi Narratives of Intimacy*, 165.

3. Undersökning

3.1 Analys och diskussion av innehållet i “The Seal of the Unique Wisdom in the Word of Muhammed”

Kapitlet börjar med att Ibn 'Arabi beskriver profeten Muhammeds visdom som unik och betonar att han var profet. Visheten och profetskapet är anledningen till varför han var perfekt, Ibn 'Arabi jämför sedan Muhammed med Adam som endast var gjord utav ”vatten och lera”. Därefter förklarar Ibn 'Arabi hur människan ska gå till väga för att ”känna Gud”. Det är genom att känna sig själv och sin själ som människan också kan känna Gud. Ibn 'Arabi anser att profeten Muhammed är det tydligaste exemplet på en person som lyckats att uppnå detta.⁵¹ När Ibn 'Arabi beskriver Muhammed som det ”tydligaste exemplet” kan det tolkas som att han förstärker den manliga normen genom att det som en man gör anses vara det bästa, men eftersom Ibn 'Arabi hänvisar till en specifik person förstärker det inte hierarkin. Om han däremot hade hävdat att ”mannen” var det bästa exemplet skulle det framstått som att mannen var överlägsen kvinnan. Att Ibn 'Arabi i början av texten jämför Muhammed med Adam och således förminskar Adam visar också på att det inte är ”mannen” som är bättre, utan Muhammed som person. Vidare vänder sig Ibn 'Arabi i sin text mot både mannen och kvinnan vilket tyder på att båda har rätt att veta hur de ska gå tillväga för att kunna ”känna Gud”.

Därefter skriver Ibn 'Arabi att profeten Muhammed skapades för att älska kvinnor och han börjar sedan att beskriva människans skapelse. Muhammed längtade efter kvinnan då det som ”är helt långtar efter vad som är en del av det”. Gud skapade Adam och därefter skapades kvinnan i hans avbild. Därefter beskrivs hur mannen trånar efter kvinnan eftersom kvinnan är skapad i Guds avbild, och Gud är källan till mannens skapelse. Samtidigt trånar kvinnan efter mannen som är källan till hennes existens. Senare upprepar Ibn 'Arabi nästintill samma sak, att mannen längtar efter Gud, som är hans källa, precis som kvinnan längtar efter mannen: ”The man yearns for His Lord, who is his source, just as the woman yearns for him.”⁵² Andra gången när Ibn 'Arabi beskriver olika typer av längtan kan det tolkas som att han likställer mannen med Gud, då mannens längtan efter Gud jämförs med kvinnans längtan efter mannen. Mannen för kvinnan är vad Gud är för mannen. Det är ett tydligt upphöjande av mannen, något som är utmärkande för kategorin hierarki. Tidigare i texten kan beskrivningen av kvinnan istället ses som ett likställande med Gud, när kvinnan beskrivs som Guds avbild och att mannen på grund av det känner längtan efter kvinnan. Gud närvarar i kvinnan också. Då är det inte endast mannen som förhöjs, även kvinnan beskrivs på ett liknande sätt.

Vidare beskriver Ibn 'Arabi hur Gud gick tillväga när han skapade ett par. Gud skapade mannen och kvinnan och därmed skapas paret genom kvinnans blotta existens: ”[...] just as through her existence, the woman doubles the man, thus producing a pair.”⁵³ Kvinnan dubblar därmed mannen. Hans förklaring av Guds skapande av paret kan utläsas på flera olika sätt; eftersom kvinnan skapas efter mannen kan mannen ses både som normen och människan men när paret existens förklaras utifrån att kvinnan dubblar mannen kan de ses som jämlikar. Genom att kvinnan dubblar mannen måste de vara av samma ”sort”, annars kan inte mannen dubbleras genom kvinnan. Ur ett annat perspektiv blir mannen normen då kvinnan dubblar

---

⁵¹ Ibn al-'Arabī, *Ibn Al-'Arabī's Fuṣūṣ Al-Ḥikam*, 172–73.

⁵² *Ibid*, 174.

⁵³ *Ibid*, 174.

”mannen” och inte ”människan”. Det kan jämföras med Hirdmans beskrivning av ”mannen som människa”. Mannen kom först, och är alltings början, och därmed normen. Mannen ses som en individ medan kvinnan ses som ”den andra”. Det är först i kontrasten till människan, mannen, som kvinnan existerar.⁵⁴

Vidare fortsätter Ibn 'Arabi att beskriva föreningen mellan man och kvinna och deras längtan efter varandra. Han upprepar att mannen trånar efter Gud som är källan till hans skapelse, precis som kvinnan trånar efter honom. *En* (varken man eller kvinna som beskrivs) känner längtan efter enhet. På grund av att mannen älskar kvinnan söker han efter förening med henne varav den starkaste möjliga föreningen är ett samlag mellan dem. På grund av detta genomsyras människan av passion. Ibn 'Arabi börjar således med att beskriva längtan utifrån både mannen och kvinnans perspektiv men låter sedan mannen ta fokuset och beskriver honom som den aktiva sökaren efter kvinnan för att de ska kunna förenas, vilket får kvinnan att låta passiv.

Efter samlaget ska en rituell rening genomföras, Ibn 'Arabi nämner först detta allmänt och vänder sig varken till mannen eller kvinnan. Sedan upprepar Ibn 'Arabi detta men riktar sig då till mannen och beskriver syftet för varför reningen ska genomföras efter samlaget. Anledningen är att Gud kan bli avundsjuk på att mannen finner njutning i andra än i Gud. Därför ska en rituell rening genomföras så att han kan återgå till att endast bevittna Gud i kvinnan, och inte se henne som en källa för njutning.⁵⁵

När Ibn 'Arabi skriver om samlaget beskriver han det varken som en fördel för specifikt mannen eller kvinnan utan riktar sig till båda. Däremot väljer han att endast rikta sig till mannen när han förklarar syftet med den rituella reningen. På grund av att Ibn 'Arabi endast vänder sig till mannen ger det intrycket av att kvinnan inte känner någon njutning som kan leda till avundsjuka. Detta skulle därför kunna tolkas som att kvinnans njutning inte är lika viktig som mannens. Ibn 'Arabi ser det som självklarhet för mannen medan kvinnans njutning inte nämns. Med tanke på varför Ibn 'Arabi förespråkar samlaget så är det inte njutning som är anledningen utan föreningen mellan kvinna och man. Därmed förminskas inte kvinnans behov då syftet är enhet, inte njutning. Beroende på vilket perspektiv som antas faller hans förklaring in i kategorin hierarki där mannen anses viktigare, samtidigt som det från ett annat perspektiv inte går att placera hans uttalanden där. Att njutning inte ska ses som något speciellt förstärks i en senare del av texten då Ibn 'Arabi talar om att mannen kan bli den ”perfekta individen” genom att älska kvinnan på rätt sätt. Det rätta sättet är genom att älska henne utifrån hennes egenskaper (*jamal*) och inte för njutningens skull. Föregående exempel kan därför tolkas utifrån att det inte är ett tecken på kvinnans underordning.

I samma stycke beskriver Ibn 'Arabi hur Gud andades ut *ruh* när han skapade profeten Muhammed. Utanpå är han själva skapelsen, medan inom honom finns Gud. Vidare nämner han återigen att kvinnan skapades ur mannen och att mannen älskar kvinnan för att hon symboliserar passivitet. Den som älskar kvinnan utifrån detta känner gudomlig kärlek.⁵⁶ Detta förstärker att kvinnan och mannen besitter olika egenskaper eftersom det bästa för mannen är att älska kvinnan på grund av de egenskaper som finns hos henne. Att mannen ska älska kvinnan på grund av hennes egenskaper tyder på att mannen inte har dessa, då föreningen mellan dem bidrar till balansen av dessa egenskaper. Det blir därför ett isärhållande av mannen och kvinnan

---

⁵⁴ Hirdman, *Genus - om det stabilas föränderliga former*, 60-62.

⁵⁵ Ibn al-'Arabī, *Ibn Al-'Arabi's Fuṣuṣ Al-Hikam*, 174-75.

⁵⁶ *Ibid*, 175-76.

då de tilldelas olika egenskaper. Utöver isärhållning går detta också att placera i kategorin hierarki. Ibn 'Arabi vänder sig endast till mannen för att beskriva hur han ska uppnå perfektion medan han beskriver kvinnan utifrån hur hon bidrar till detta. Det väcker frågor om det är möjligt för kvinnan att också uppnå detta stadie samt om detsamma gäller det omvända, att hon ska älska honom för hans egenskaper för att bli den perfekta individen. När saker utelämnas ger det känslan av att det inte är viktigt, vilket här prioriterar mannens utveckling och därmed bidrar till att förstärka hierarkin.

Ibn 'Arabi talar sedan återigen om *jalal* och *jamal* och förklarar att när mannen ser Gud i kvinnan ser mannen passivitet, när mannen ser Gud inom sig själv ser mannen aktivitet. Därefter förklarar Ibn 'Arabi att det är möjligt att se både aktivitet och passivitet i kvinnan, Abrahamov förtydligar detta i en not där han förklarar att det beror på att kvinnan har skapats av Gud ur mannen och därför kan kvinnan innefatta både aktivitet och passivitet. Det bästa är därför enligt Ibn 'Arabi att se Gud i kvinnan då både aktivitet och passivitet blir närvarande. Ibn 'Arabi skriver sedan att den bästa föreningen av passivitet och aktivitet är genom samlaget.⁵⁷ Ibn 'Arabi beskriver egenskaperna som innefattas av *jalal* och *jamal* som stundvis endast närvarande hos antingen mannen eller kvinnan, medan han senare nämner att kvinnan besitter både aktivitet och passivitet, beroende på vilket perspektiv som antas. Då samlaget anses vara den bästa föreningen borde det indikera på att mannen och kvinnan har varsin del av dessa egenskaper som uppnår balans genom samlaget. Ur ett perspektiv är dessa tilldelade man och kvinna, vilket leder till isärhållning. Ur ett annat är de närvarande hos båda, vilket leder till att man och kvinna inte skiljs åt egenskapsmässigt. När Shaikh beskriver *jalal* och *jamal* så är de olika egenskaperna beroende av vilket spirituellt stadie en man eller kvinna befinner sig i och inte beroende på om det är en man eller kvinna. Det kan således tänkas att det till en början finns en åtskillnad egenskapsmässigt men att målet är att komma bort från denna uppdelning för att finna balansen inom sig, vare sig man är man eller kvinna.

Ibn 'Arabi tar därefter upp ett stycke ur Koranen som beskriver att mannen är av högre rang än kvinnan. Han diskuterar detta genom att säga att rang är en form av skilja på "källor". Mannen skapades av Gud men har lägre status än Gud, Gud var den första skaparen. Kvinnan skapades sedan av mannen, den andra skaparen, och hon har därmed ännu lägre rang. Källorna för skapelsen skiljs åt genom rang.⁵⁸ Om mannen är av högre rang än kvinnan blir mannen den som är överordnad och anses bättre än kvinnan. Hans diskussion om detta kan dock tolkas som att rang endast är ett sätt att skilja på olika källor som människan skapats ur och dessa källor kategoriseras sedan i olika rang utifrån den ordningen. Om syftet med att belysa detta inte är att sätta man och kvinna i olika ordning efter deras värde, så är det ett sätt att förstärka ett isärhållande mellan mannen och kvinnan då deras olika ursprung betonas.

Avslutningsvis refererar Ibn 'Arabi till hadithen där profeten Muhammed talar om att kvinnor, parfym och bön gjorts älskvärdt för mannen av Gud. Han analyserar hadithen utifrån språkliga (arabiska) aspekter och förklarar att orden kvinna och bön är feminina medan parfym är ett maskulint ord, "mannen" är därmed placerad mellan två feminina entiteter. Muhammed började således med att tala om kvinnor och avslutade med bön, båda feminina, medan ordet parfym mellan dem är identiskt till mannens status i verkligheten. Mannen skapades ur Guds väsen som är feminint (Ibn 'Arabi drar återigen en parallell till det språkliga, Guds väsen –

---

⁵⁷ Ibn al-'Arabī, *Ibn Al-'Arabi's Fuṣuṣ Al-Hikam*, 175.

⁵⁸ Ibid 176.

dhat, feminint ord på arabiska), och kvinnan som är feminin skapades ur mannen. Därmed är mannen omringad av femininitet. Ibn 'Arabi fortsätter argumentera för olika ords feminina ursprung och säger att om skapelsen beskrivs utifrån Guds egenskaper istället för hans väsen, så är även det ett feminint ord. Detsamma gäller om man istället vill beskriva det utifrån Guds kraft vilket också är ett feminint ord. Ibn 'Arabi skriver att: "Whichever system of thought you wish to follow, you will find the prevalence of the feminine gender [...]", hans poäng är därmed att oavsett vilket perspektiv som antas så dominerar femininet i skapelsens process.⁵⁹

Att Ibn 'Arabi anser att hela skapelseprocessen samt mannens ursprung härrör från det feminina försvagar den manliga hierarkin. Han ger därmed snarare utrymme för en kvinnlig överordning än den traditionella manliga. Att Ibn 'Arabi tar avstamp i de språkliga aspekterna av hadithen för att betona det femininas närvaro i skapelsen ger intrycket av att det är viktigt enligt honom, vilket också bidrar till att försvaga hierarkin. Femininet får här mer utrymme än maskulinitet. Vidare försvagas isärhållandet då mannens ursprung beskrivs som feminint, medan kvinnan sedan skapats ur mannen vilket tyder på att båda berörs av det som är manligt och kvinnligt i skapelseprocessen.

3.2 Analys och diskussion av innehållet i "Advantages of Marriage"

"Advantages of Marriage" är uppdelat i fem delar som representerar olika fördelar med att vara gift för ett sufiskt liv. Första fördelen är fortplantning. Fortplantning beskrivs som den viktigaste fördelen då ingen vill möta Gud efter ett liv i celibat enligt al-Ghazali. Han menar att försöka få ett barn visar kärleken till Gud då man bidrar till att vidmakthålla mänskligheten. Han redogör därefter för varför äktenskapet infördes. Al-Ghazali skriver därefter om när Gud skapade människan och betonar då att de skapades som ett par. Han beskriver sedan de manliga och kvinnliga könsorganens funktion och hur de utformats för att kunna skapa liv. De som väljer att inte fortplanta sig slösar bort sperma då Guds vilja är att mänskligheten ska föröka sig för att överleva. Vidare blir han, som väljer att inte gifta sig och därmed inte heller föröka sig, utan ättlingar och kopplingen till Adam (första människan) fortgår inte.⁶⁰ Första delen av texten är inte skriven till specifikt mannen eller kvinnan, utan al-Ghazali riktar sig till båda. Al-Ghazali övergår sedan till att skriva utifrån ett manligt perspektiv. Hierarkin blir tydlig i flera av al-Ghazalis argument som handlar om nyttan med fortplantning och förlängningen av släktskapet. I första delen av texten beskriver al-Ghazali vidmakthållandet av mänskligheten utan att nämna specifikt mannen eller kvinnan. Därefter argumenterar al-Ghazali för mannens eviga existens utan att nämna kvinnan överhuvudtaget. Det är den ensamma mannen som drabbas om hans släktskap dör ut med honom, "[...] he who refrains from marriage cuts off continuous being from himself back to Adam and dies childless with no descendants".⁶¹ Al-Ghazali beskriver detta flera gånger riktat till mannen men han uttrycker inte samma oro för kvinnan. Det ger därför intrycket att det är viktigare att mannen lever vidare genom sina barn än vad det är för kvinnan.

Därefter hävdar al-Ghazali att det är viktigare med en kvinna som kan föda barn än att hon är vacker. Den manliga hierarkin förstärks således återigen på flera olika sätt. Dels talar han

---

⁵⁹ Ibn al-'Arabī, *Ibn Al-'Arabi's Fuṣuṣ Al-Ḥikam*, 177–78.

⁶⁰ Ghazālī och Farah, *Marriage and Sexuality in Islam*, 55–58.

⁶¹ *Ibid*, 56.

endast om mannens beslut i frågan om att välja partner vilket sätter honom i en maktposition och kvinnan i en underordnad position. Vidare döms kvinnan utifrån vilka förmågor hon har utan att några krav ställs på mannen. Eftersom al-Ghazali endast vänder sig till mannen när han ger råd för vad som är viktigt i valet av en partner kan det tolkas som att mannen är den som ska ta det beslutet. Det ger intrycket att mannens åsikter är viktigare än kvinnans i beslutet, samt att det är upp till honom att välja partner och inte ett gemensamt beslut. Utifrån vad som nämns i texten så involveras inte kvinnan i beslutet.

Al-Ghazali beskriver därefter om att ha ett barn och pratar då om barnet som "han". Sedan beskrivs hur barnet ska ledas på "dygdens väg".⁶² Att al-Ghazali väljer att benämna barnet som "han" istället för att bara prata om "barnet" förstärker den manliga normen. I första delen av texten beskrivs barnet endast som ett barn, inte som han eller hon, men sedan väljer al-Ghazali att beskriva barnet som han. Detta trots att barnet inte ännu existerar och behöver därför inte könas. Att al-Ghazali ändå väljer att skriva "han" ger känslan av att det är önskvärt med en pojke. Eller att han talar utifrån den manliga normen då mannen är människan, och därmed är det logiskt att prata om barnet som "han", då det enligt Hirdman kan ses som ett annat ord för människa.⁶³

Nästa fördel handlar om att tillfredsställa sexuella begär. Begäret är ett medel för fortplantning. Barnet ska ses som målet av begäret, inte tillfredsställelsen. Därmed förevigas mannens existens genom hans släktskap. Precis som i första delen av texten beskrivs mannen återigen som normen och den som genom barnen ska leva vidare. Trots att det även krävs en kvinna för att producera ett barn nämner al-Ghazali inget om att hennes existens skulle förevigas. Utifrån detta kan också isärhållning läsas in i detta stycke då mannen och kvinnan implicit tilldelas olika roller som är typiska för dem, något Hirdman nämner i sin bok. Enligt henne ses kvinnan som kropp och "barnbehållerska" medan mannens möjlighetshorisont är mycket vidare vilket går att applicera på al-Ghazalis resonemang.⁶⁴ Barnet är målet av det sexuella begäret vilket implicit involverar kvinnan i processen trots att hon här inte nämns, däremot betonar al-Ghazali att mannen måste leva vidare. Kvinnan passar därmed in i rollen som kropp/barnbehållerska vilket håller henne borta från mannens roll. Samtidigt förminskas kvinnan i sättet al-Ghazali uttrycker sig då han endast fokuserar på mannen. Al-Ghazalis argument för att tillfredsställa sexuella begäret blir därmed både ett isärhållande samt en förstärkning av den manliga hierarkin.

Utöver fortplantningen är också samlag ett sätt att rena/tömma hjärtat för att kunna koncentrera sig på att dyrka Gud. Al-Ghazali nämner flera exempel på detta, alla exempel är utifrån män.⁶⁵ Även här är mannen norm. Funktionen av samlag för kvinnan tas inte upp överhuvudtaget vilket ger känslan av att det inte är lika viktigt som för mannen. Eller att det inte gynnar kvinnan på samma sätt. Mannens behov är viktigast och därmed reduceras kvinnan vilket är typiskt för kategorin hierarki.

Al-Ghazali lyfter sedan fram en sura (4:28) som beskriver människan som svag, och han argumenterar därför för att mannen inte kan avstå från kvinnor. Al-Ghazali påbörjar därefter en

---

⁶² Ghazālī och Farah, *Marriage and Sexuality in Islam*, 55–58.

⁶³ Hirdman, *Genus - om det stabila föränderliga former*, 60–62.

⁶⁴ Ibid, 90.

⁶⁵ Ghazālī och Farah, *Marriage and Sexuality in Islam*, 62–63.

diskussion kring hur många fruar en man har rätt till och på vilka grunder. Om en person har ett starkt sexuellt begär bör han ha fler än en fru, högst fyra. För att kunna lugna och kontrollera "självet" måste antalet fruar bestämmas utifrån begäret.⁶⁶ På grund av att kvinnans begär inte tas i beaktning ger det känslan av att mannens begär är viktigare att tillfredsställa, då inga argument finns för det omvända. Vidare förminskas kvinnan då mannen ska besluta hur många fruar han behöver utifrån hur många som krävs för att stilla hans begär. Det får kvinnan att låta som ett verktyg som mannen kan nyttja för att lättare kunna hantera "självet". Al-Ghazalis resonemang bidrar därmed till att förstärka den manliga hierarkin.

Tredje fördelen är sällskap. Sällskap bidrar med att själen slappnar av, vilket leder till att hjärtat stärks för att kunna genomföra ritualer. Al-Ghazali beskriver först varför sällskapet är viktigt utan att vända sig till specifikt mannen eller kvinnan, sedan skriver han: "The companionship of women provides relaxation which relieves distress and soothes the heart."⁶⁷ Därefter skriver al-Ghazali att om hjärtat är trött blir det förblindat, och han citerar en sura (7:178) som säger att mannen kan finna ro hos sin hustru. Vidare menar han att en vis man bör fördela sin tid i tre delar: en för att meditera, en för reflektioner över självet, och en för att äta och dricka. Det sistnämnda finns det hjälp för, vilket beskrivs närmare i nästa fördel.⁶⁸ Kvinnans religiösa behov nämns inte i texten, utan al-Ghazali väljer att endast beskriva kvinnan utifrån vad hon kan tillföra mannen, inte vad sällskap kan tillföra henne. Då hela textens syfte är att beskriva hur ett äktenskap bidrar till religiös och spirituell utveckling indikerar det faktum att al-Ghazali främst lyfter fördelar för män att det är mäns utveckling som är viktigast. I samma stycke nämner han också att profeten Muhammed sade att tre saker i denna värld gjorts älskvärda för honom, parfym, kvinnor och bönen. Han väljer att lyfta fram citatet för att stärka hans argument för betydelsen av kvinnans sällskap. Kvinnan har gjorts älskvärd för mannen och detta kan enligt al-Ghazali inte förnekas av de som blivit drabbade av tröttheten som uppkommit när de inte haft sällskap av en kvinna.⁶⁹ Hierarkin blir därmed ännu tydligare, kvinnans roll förklaras återigen utifrån på vilket sätt kvinnans sällskap gynnar mannen och det är därför kvinnan gjorts älskvärd utav Gud.

Vidare går den tredje fördelen också att placera inom kategorin isärhållning då mannen och kvinnan tilldelas olika roller. När al-Ghazali talar om mannen är det genom att förklara hur mannen kan utveckla sina spirituella kvalitéer på bästa sätt. När kvinnan nämns så är det hennes omhändertagande egenskaper som är i fokus. Mannen ska fokusera på sig själv och sin religiositet för att utvecklas, medan kvinnan ska fokusera på att ta hand om mannen och således bidra till hans religiösa utveckling. Isärhållningen mellan man och kvinna förstärks ytterligare i den fjärde fördelen.

Den fjärde fördelen handlar om att inte behöva ta hand om hushållet. Det är mannen som ska slippa hushållsgöret då det är kvinnans uppgift. Al-Ghazali beskriver hur det skulle vara besvärligt för mannen att ta hand om hushållet, laga mat, städa, bädda sängarna och utföra andra liknande hushållssysslor då mannen inte skulle ha tid till att lära sig saker samt arbeta. Den dygdiga kvinnan tar hand om huset och stödjer därmed mannens religiositet. Om kvinnan inte utförde hushållssysslorna skulle mannens "hjärta störas" och förhindra hans gudskydd. Al-Ghazali förklarar inte om kvinnans uppgifter gynnar hennes religiösa utveckling, eller om det

---

⁶⁶ Ghazālī och Farah, *Marriage and Sexuality in Islam*, 60–65.

⁶⁷ Ibid, 65.

⁶⁸ Ibid, 65–66.

⁶⁹ Ibid, 66.

endast är behjälpligt för mannen. Det ger intrycket av att kvinnans religiositet inte har samma betydelse som mannens. Vidare beskrivs kvinnan som ett hinder för mannens gudsdyrkan om hon inte genomför sina uppgifter vilket binder kvinnan ännu mer till sin roll.

När Al-Ghazali beskriver hushållets uppgifter hålls mannen och kvinnan isär genom en tydlig rollfördelning. Kvinnan ska hålla sig i hemmet och ägna sig till hushållsgöra för att underlätta för mannens utveckling på det religiösa planet. Mannen ska arbeta och ägna sig åt lärande och gudsdyrkan. När Hirdman uttrycker kvinnans ”idealtypiska förpliktelser” är de nästintill identiska med al-Ghazalis uppdragning av uppgifter som tillhör kvinnan. Utöver att det förstärker isärhållning mellan man och kvinna så begränsas kvinnan utav dessa. Hirdman menar kvinnan är bunden till hemmet medan mannen har tillgång till världen utanför bortom henne och han blir därmed friare.⁷⁰

Därefter beskriver al-Ghazali den dygdiga kvinnan som något utöver denna värld då hon genom hushållsarbetet samt genom att tillfredsställa mannens sexuella begär hjälper mannen att ”frigöra sig”. Näst efter Gudstro kommer den dygdiga kvinnan som den bästa presenten en man kan tänkas få.⁷¹ Detta sätter kvinnan i en underordnad position. Kvinnan beskrivs som en present som underlättar mannens religiösa liv, därmed beskrivs kvinnan återigen utifrån vilken funktion hon har och hur den funktionen gynnar mannen. Denna typ av fördelning beskriver Hirdman som typiskt för genuskontraktet: ”Genuskontraktets rationalitet: Han för Henne – och för världen, dvs. andra män – Hon enbart för Honom [...]”.⁷² Mannen är således ämnad för något större, han får verktyg för att kunna närma sig Gud, kvinnan är endast ett medel för att mannen ska nå dit.

Den femte och sista fördelen med ett äktenskap är disciplinen av självet. Självet ska tränas för att vara uppmärksam, trofast, lojal och respektfull för fruarnas rättigheter. Fruarna ska tolereras, skyddas mot ont och ledas på religionens väg. Det är av högre värde att inte endast tänka på sin egen utveckling utan också leda andra mot samma mål. För första gången får kvinnans religiösa utveckling utrymme i al-Ghazalis text. Vidare bidrar även mannen till kvinnans religiösa utveckling och inte bara kvinnan som gynnar mannens utveckling. Mannen och kvinnan ska här uttryckligen sträva efter samma mål tillsammans vilket försvagar isärhållningen. Därefter hävdar al-Ghazali att det är viktigt att bära bördan av sina fruar och barn, dessa handlingar är likvärdiga dem som för jihad för Guds skull. Detta kan ses som ett sätt att dyrka Gud. Genom detta utvecklas disciplinen av självet, som sedan bidrar till att själen blir lugn och mannens inre kvalitéer renas.⁷³ Tidigare har endast kvinnan beskrivits med omhändertagande egenskaper men nu ges även mannen dessa. Dock blir mannen i slutet av texten återigen normen då deras gemensamma utveckling beskrivs utifrån vilket sätt det gynnar mannen och hans inre kvalitéer. När kvinnan tidigare beskrivits utifrån vad hon kan göra för att underlätta för mannen på ”religionens väg” har aldrig någon beskrivning givits till hur det gynnar kvinnans utveckling, men när mannens hjälp för kvinnan på ”religionens väg” beskrivs ges också en förklaring till hur det bidrar till mannens religiösa utveckling. Även sista delen av Al-Ghazalis text faller därmed in i kategorin hierarki.

---

⁷⁰ Hirdman, *Genus - om det stabilas föränderliga former*, 90.

⁷¹ Ghazālī och Farah, *Marriage and Sexuality in Islam*, 66–67.

⁷² Hirdman, *Genus - om det stabilas föränderliga former*, 160.

⁷³ Ghazālī och Farah, *Marriage and Sexuality in Islam*, 68–70.

3.3 Likheter och skillnader

Inom kategorin isärhållning är al-Ghazali tydligare med att ge män och kvinnor olika roller och egenskaper. Ibn 'Arabi beskriver ibland mannen och kvinnan med olika egenskaper och i andra delar av texten beskriver han samma egenskaper hos båda. Det finns några få exempel i al-Ghazalis text när mannen beskrivs som omhändertagande, en egenskap som i resterande texten endast nämnts i samband med beskrivningar av kvinnan. Det finns således en skillnad i hur de uttrycker sig kring vad som är typiskt för mannen respektive kvinnan. Al-Ghazali är bestämd i sina resonemang kring hur mannen och kvinnan ska bete sig och vilka plikter de ska leva efter. Ibn 'Arabi förmedlar inte en lika klar bild över sina förväntningar på mannen respektive kvinnans sätt att vara och leva.

Vidare finns skillnader i deras sätt att hålla isär mannen och kvinnan. Ibn 'Arabi håller isär mannen och kvinnan genom att tillskriva dem olika egenskaper då han talar om *jamal* och *jalal*. Al-Ghazali skiljer också på egenskaper men den främsta isärhållningen tar sig i uttryck när han beskriver vad mannen respektive kvinnan ska göra. Kvinnan ska underlätta för mannens religiösa utveckling, mycket genom hushållsgöra samt genom samlag: "The virtuous wife is not of this world, for she liberates you for the hereafter. Her contribution to freeing the man is both by taking care of the house and satisfysing sexual desire".⁷⁴ Förväntningarna på kvinnan är således typiska för genuskontraktet, Hirdman menar att idealkvinnans uppgift är att "föda barn och sköta hemmets arbeten", precis som al-Ghazali också beskriver kvinnan i sin text.⁷⁵ Mannens uppgifter rör snarare hans egen utveckling. Al-Ghazali separerar därmed främst kvinnor och män i det fysiska rummet, medan Ibn 'Arabi främst separerar kvinnor och män i de psykiska inre aspekterna. Vidare resulterar deras isärhållande i olika konsekvenser. Al-Ghazalis isärhållning gynnar främst mannen. Ibn 'Arabis isärhållning resulterar inte i att mannen i lika stor utsträckning gynnas på kvinnans bekostnad.

Både Ibn 'Arabis och al-Ghazalis texter passar främst in i kategorin hierarki, men även i denna kategori finns skillnader i hur de uttrycker sig. Ibn 'Arabi låter stundtals mannen framstå som norm och förstärker bilden av att mannen är mer värdefull än kvinnan i vissa delar av texten. Ibn 'Arabi är dock inte konsekvent med detta, majoriteten av hans text går antingen inte att placera i kategorin hierarki eller så är texten skriven på ett tvetydigt sätt, vilket leder till att flera tolkningar är möjliga. Al-Ghazali är däremot konsekvent både gällande att hålla isär könen samt att beskriva mannen som norm med några få undantag.

Trots att Ibn 'Arabi och al-Ghazali skriver om liknande ämnen fokuserar de på olika saker. När Ibn 'Arabi skriver om samlag mellan mannen och kvinnan är det föreningen och känslan av enhet som är det viktiga. Han riktar sig inte då specifikt till mannen eller kvinnan utan talar om samlagets fördelar för dem båda. När al-Ghazali beskriver samlagets funktioner så är det ett medel för att föröka sig samt ett sätt att rena hjärtat. Al-Ghazali nämner detta som en fördel ur mannens perspektiv, förutom i början av texten där han även vänder sig till kvinnan.

Det finns vissa likheter när de talar om vem som är den som söker efter en partner för att kunna utföra samlag. Båda skriver om det utifrån mannens perspektiv. De uttrycker sig båda på ett sätt som får det att låta som att det är mannens längtan eller begär som är orsaken till samlaget, och inte både mannens och kvinnans. Al-Ghazali argumenterar dock för det på ett

---

⁷⁴ Ghazālī och Farah, *Marriage and Sexuality in Islam*, 66.

⁷⁵ Hirdman, *Genus - om det stabilas föränderliga former*, 85.

sätt som starkare befäster kvinnans roll som den passiva i beslutet, då han inte överhuvudtaget nämner vilka fördelar kvinnan får utav samlaget eller om hon känner något begär. Ibn 'Arabi nämner både kvinnans och mannens längtan efter förening i andra delar av sin text. Vidare väljer ingen av dem att beskriva njutningen som något betydelsefullt utan samlaget beskrivs utifrån andra funktioner. De delar vissa likheter i sina resonemang men al-Ghazali är den som förstärker genuskontraktet mest genom att han skriver om samlagets funktioner med mannens bästa i åtanke som utgångspunkt.

Båda skriver om hadithen där profeten Muhammed talar om vad som gjorts älskvärt för mannen av Gud men de har helt olika tillvägagångssätt när de tolkar hadithen. Al-Ghazali tolkar och använder hadithen på ett sätt som förstärker mannen som norm och överordnad. Ibn 'Arabi tar sin utgångspunkt i de språkliga aspekterna av hadithen och lyfter fram innehållet ur ett annat perspektiv som inte resulterar i att den manliga hierarkin stärks. Det är således skillnad i hur de analyserar hadithen samt vilket sätt de använder hadithen för att stärka deras egna resonemang.

Den största skillnaden är hur kvinnan respektive mannen beskrivs i texterna och vilket utrymme kvinnan ges. Al-Ghazali beskriver kvinnan nästan genom hela sin text utifrån vilket sätt kvinnan kan bidra till mannens religiösa utveckling. Kvinnan beskrivs utifrån vilken funktion hon har för mannen, medan mannen beskrivs som en person och inte som ett redskap. Kvinnans religiösa utveckling tar avsevärt mindre plats i al-Ghazalis text. När kvinnan beskrivs är det genom mannen då fokuset egentligen är på mannen. Ibn 'Arabi vänder sig till båda med vissa undantag, där kvinnan också beskrivs utifrån vilken funktion kvinnan har för mannens religiösa utveckling. Kvinnan är därmed i al-Ghazalis text främst ett verktyg för mannens religiositet medan Ibn 'Arabi ger kvinnan värde och utrymme även på andra plan. Mannen framställs i al-Ghazalis texter som den överordnade, Ibn 'Arabi framställer också mannen på liknande sätt men ger också en annan bild av mannen där mannen inte framstår som överordnad kvinnan.

4. Slutsatser

Frågeställningarna som ställdes i inledningen av uppsatsen var hur mannen respektive kvinnan beskrivs utifrån ett genusperspektiv i ett urval av Ibn 'Arabis och al-Ghazalis texter, vilka likheter och skillnader som finns i deras beskrivningar, samt hur sättet de beskriver kvinnan och mannen förhåller sig till Hirdmans genussystem och kontrakt. Teorin som användes för analysen var Hirdmans genusteori. Slutsatserna som framkommer efter den genomförda analysen kan övergripande förklaras att de båda bidrar till att vidmakthålla genussystemet och att de återskapar genuskontraktet genom sina beskrivningar av mannen och kvinnan, men i olika stor utsträckning. Det finns en del likheter i Ibn 'Arabis och al-Ghazalis resonemang och hur de uttrycker sig om mannen och kvinnan, men det finns mer som skiljer dem åt gällande detta.

I Ibn 'Arabis text finns delar där mannen beskrivs som överordnad och norm, men också delar där det är kvinnan som framstår som överordnad och norm. Vidare lämnar Ibn 'Arabi mycket öppet för tolkning i sina texter. Till exempel skriver inte Ibn 'Arabi på ett sätt som befäster egenskaper hos varken mannen eller kvinnan eftersom han uttrycker sig på olika sätt i olika delar av texten. Detta har att göra med att de egenskaper han tillskriver mannen och kvinnan inte är "fasta". Samtidigt är kvinnan och mannen uppdelade egenskapsmässigt då de behöver förenas genom samlag för att ena dessa olika kvalitéer. I vissa delar av texten förstärker Ibn 'Arabi den manliga hierarkin för att sedan göra det motsatta. Vidare binder Ibn 'Arabi inte kvinnan eller mannen vid specifika egenskaper eller uppgifter. På grund av detta är det svårt att placera Ibn 'Arabi i Hirdmans kategorier då han inte befinner sig inom dem konsekvent.

I al-Ghazalis texter är mannen överordnad kvinnan och texten är skriven utifrån mannen som norm. Kvinnan ges inte lika mycket utrymme i hans text och när kvinnan beskrivs är det utifrån hennes funktioner. Vidare vänder sig al-Ghazali till mannen nästintill genom hela texten trots att han aldrig hävdar att den endast skulle vara ämnad för män, eller att det finns en liknande text för kvinnan utifrån ett kvinnligt perspektiv. Kvinnans frånvaro i texten indikerar därför på att hennes religiösa utveckling inte är lika viktig. Ibn 'Arabi involverar kvinnan i majoriteten av texten vilket tyder på att kvinnans religiösa utveckling också är viktig. Sättet al-Ghazali skriver på är tydligare och mer bestämt än Ibn 'Arabi vilket leder till att hans text lättare går att placera i båda kategorierna, isärhållning och hierarki. I och med hur han beskriver mannen respektive kvinnan i sina texter är han den som förstärker genuskontraktet mest, i jämförelse med Ibn 'Arabi. Mitt resultat har därmed förstärkt slutsatserna som framkom i den forskning jag nämnde i forskningsöversikten, trots ett lite annat fokus. Dovel's resultat visade också att al-Ghazali förstärkte traditionella könsnormer mer än vad Ibn 'Arabi gjorde, samt Shaikh och Stenberg som argumenterade för att Ibn 'Arabi kan vara en ingång för att bidra till en mer nyanserad diskussion kring kvinnors roll inom religionen.

Utöver syftet att analysera texterna utifrån frågor rörande genus fanns även ett didaktiskt syfte. Det didaktiska syftet var att visa på hur frågor som rör kön och jämställdhet kan hanteras på olika sätt inom samma religion och därmed visa på mångfalden av tolkningar och bruk inom islam. Utifrån ett didaktiskt perspektiv kan resultatet av undersökningen vara en ingång till diskussioner kring detta ämne som kan utformas på olika sätt. Antingen kan fokuset vara att diskutera vilka olika sätt islam kan ta sig i uttryck genom att prata om sufismen. Vidare vidgas bilden av mångfalden genom att förklara att även inom sufismen finns stora skillnader i hur olika frågor hanteras. Det är också relevant att prata om en viss tänkares tolkningar av Koranen och visa hur även denna tolkning kan vara mångtydig, som Ibn 'Arabis texter. Sufismen, al-

Ghazali och Ibn 'Arabi ger därmed flera ingångar till givande samtal i klassrummet för att belysa mångfalden inom islam och diskussioner kring genus. Således är denna undersökning ett tydligt alternativ som visar att religion är vad människor gör utav det, vilket därmed kan bidra till att minska generaliserade uppfattningar kring vad en viss religion innebär.

Det finns flera alternativ för att fördjupa undersökningen och fortsätta forskningen kring ämnet. Mitt fokus på män och kvinnor är också fokuset i den tidigare forskningen jag nämnde i forskningsöversikten. Shaikh snuddar vid frågor kring könets "icke-existens" men återgår sedan till tvåkönsnormen.⁷⁶ Detsamma gäller Hirdmans teori, som endast går att applicera på tvåkönsnormen. Därför skulle ett förslag för framtida forskning kunna vara att inte bara undersöka hur män och kvinnor framställs utan också undersöka om det finns utrymme för tolkningar som kan appliceras på icke-binära. Även detta skulle vara relevant ur en didaktisk synvinkel. Vidare skulle ett större urval av material vara givande för att fördjupa undersökningen, alternativt att samma texter analyserades utifrån originalspråket för att se om det skulle generera i ett annat resultat. Ett sista förslag för fortsatt forskning är att analysera texter skrivna av sufikvinnor som varit verksamma i patriarkala omgivningar och undersöka hur deras framställningar av män och kvinnor ser ut.

---

⁷⁶ Shaikh, "In Search of al-Insān", 277.

Litteraturförteckning

Källor:

Ghazālī & Farah, Madelain, *Marriage and sexuality in Islam: a translation of al-Ghazali's book on the etiquette of marriage from the Iḥyā*, Salt Lake City: University of Utah Press, 1984.

Ibn al-‘Arabī, *Ibn al-‘Arabi's Fuṣuṣ al-ḥikam: an annotated translation of "The bezels of wisdom"*, London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015.

Litteratur:

Garden, Kenneth, *The first Islamic revival: Abu Hamid al-Ghazali and his revival of the religious sciences*, New York: Oxford University Press, 2014, e-bok.

Hirdman, Yvonne, *Genus: om det stabilas föränderliga former*, 2., [rev.] uppl., Malmö: Liber, 2003.

Hirdman, Yvonne, "Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning", i *Genushistoria: en historiografisk exposé.*, redigerad av Christina Carlsson Wetterberg och Anna Jansdotter, Lund: Studentlitteratur, 2004, s. 113-133.

Hirtenstein, Stephen, *The unlimited mercifier: the spiritual life and thought of Ibn ‘Arabī*, Oxford: Anqa Publ., 1999, e-bok.

Härenstam, Kjell, *Skolboks-islam: analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborg: Univ.,Göteborg, 1993.

Marmura, Michael, *The history of western philosophy of religion*. [2nd ed.], New York: Routledge, 2014, e-bok.

Nelson, C. & Woods, Robert H. Jr: "Content Analysis", i *The Routledge Handbook of Research Methods*, redigerad av Michael Stausberg och Steven Engler, New York: Routledge, 2011, s. 109-120, e-bok.

Schimmel, Annemarie & Ernst, Carl W., *Mystical dimensions of Islam*, 35th anniversary edition., Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2011 [1975], e-bok.

Shaikh, Sa'diyya, "In Search of al-Insan: Sufism, Islamic Law and Gender", i *Muslima theology: the voices of Muslim women theologians*, redigerad av Aslan, Ednan, Hermansen, Marcia K. och Medeni, Elif, Frankfurt am Main: Peter Lang Edition, 2013, e-bok, s. 267-308.

Shaikh, Sa'diyya, *Sufi narratives of intimacy: Ibn 'Arabī, gender, and sexuality*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2012, e-bok.

Stenberg, Carl-Johan. *Religiös feminism och sufism – en hermeneutisk analys av sufisk teologi*. Uppsala Universitet, 2016

Wadud-Muhsin, Amina, *Qur'an and woman: rereading the sacred text from a woman's perspective*, [2nd ed.], New York: Oxford Univ. Press, 1999, e-bok.

Artiklar:

Dovel, Emily, "Gender and Sexuality in Medieval Islamic Mysticism: A Comparative Study of Ibn 'Arabi and al-Ghazali" *American Journal of Undergraduate Research*. Vol. 14, No. 1, 2017, s. 49-60.

Aoyagi, Kaoru, "Al-Ghazali and Marriage from the Viewpoint of Sufism" *Orient*. Vol. 40, 2005, s. 124-139.

Elektroniska källor:

Skolverket, *Läroplan för grundskolan*, 2011.

<https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr11-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet?url=1530314731%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRGRREL01%26tos%3Dgr%26p%3Dp&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa219f> (Hämtad 2018-11-05)